

ATITUDINEA ROMÂNILOR DIN TRANSILVANIA FAȚĂ DE SERBĂRILE MILENIULUI MAGHIAR DIN 1896

În anul 1896, Unagaria sărbătorea, dând o amploare fără precedent, împlinirea unui mileniu de la stabilirea maghiarilor pe teritoriul țării. Manifestările organizate de către guvernul Bánffy Dezső — unul dintre cei mai înverșunați adversari ai naționalităților — urmăreau să prezinte opiniei publice mondiale o țară în vădit contrast cu realitatea. Conducerea Partidului Național Român, divizată în urma mișcării memorandiste, a reacționat palid, la evenimentele mascate de un puternic naționalism maghiar¹. La aceasta se mai adăuga și atitudinea primului ministru al României, D. A. Sturdza care era împotriva tulburării pieței mileniului². În ciuda numeroaselor proteste împotriva participării României la serbările mileniului, D. A. Sturdza a refuzat să satisfacă aceste cerințe pe motiv că guvernul nu are de ce să nu dea curs invitației unui stat vecin prieten³. De altfel, încă din anul 1895, guvernul condus de Dimitrie A. Sturdza, a încercat temperarea mișcării naționale din România și teritoriile românești de sub dominație străină, intervenind pe lângă Liga Culturală și determinând pe Ioan Slavici să publice trei articole în „Tribuna” pe tema mileniului, a prieteniei româno-maghiare și a necesității Austro-Ungariei ca factor de echilibru european⁴. Încercările sale s-au lovit de rezistența opiniei publice din România și de dârzenia românilor din Transilvania⁵.

Conștiința Budapestei era încărcată: „O mie de ani de stăpânire hrăpărească, de rapt ca în junglă, de robire a popoarelor nemaghiare, de violare a sufletului lor, de vulnerare a sentimentului lor de onoare și de demnitate⁶. Din aceste motive guvernul maghiar voia să releve în fața Europei nu numai vechimea ungurilor, ci să și demonstreze că popoarele nemaghiare de sub coroana Sf. Ștefan sunt strâns unite și mulțumite într-o națiune politică maghiară⁷.

Reprezentanții românilor transilvăneni au luat o poziție hotărâtă față de sărbătoarea așa zisului mileniu. La 18/30 aprilie 1896, se întrunește Comitetul Executiv al Congresului Naționalităților pentru redactarea unui manifest-protest împotriva serbărilor care se pregăteau cu mult zgomot. În numele românilor, slovacilor și sârbilor din monarhia dualistă, manifestul-protest considera serbările milenare drept „o amă-

¹ L. Maior, *Alexandru Vaida-Voevod între Belvedere și Versailles. Insemnări, memorii, scrisori*, 1993, p. 29.

² S. Stoica, *Mileniul*, Cluj, 1934, p. 11.

³ Gh. N. Cazan, S. Rădulescu-Zoner, *România și Tripla Alianță*, București, 1978, p. 218.

⁴ *Ibidem*.

⁵ Șt. Pascu, *Făurirea statului național unitar român*, 1918, I, București, 1983, p. 284.

⁶ S. Stoica, *op. cit.*, p. 25.

⁷ *Unirea Transilvaniei cu România*, 1918, București, 1978, p. 241.

gire pregătită pentru seducerea Europei, vrând să demonstreze „existența doar a națiunii politice maghiare” și că „popoarele nemaghiare ale Ungariei într-atâta s-au asimilat cu maghiarii încât subjugarea lor de acum o mie de ani o reclamă ele înseși, ca o fertilitate îmbucurătoare”, că „popoarele Ungariei sunt unite și îndestulate”⁸. Manifestul afirma hotărât că „majoritatea popoarelor este neîndestulată”, că cele trei națiuni — sârbii, slovaci și românii — „existau și în acest an, 1896, ca națiuni vii, individuale, în faptă și în realitate deosebite, înzestrate cu toate atributele naționale, ca corpuri naționale, care nu numai în decurs de o mie de ani, ci într-un timp cu mult mai îndelungat ne-am conservat ființa noastră națională, limba noastră națională, obiceiurile, moravurile, sentimentele și conștiința noastră națională și că avem voința clară și hotărâtă de a exista... tot așa și pe viitor”⁹. Totodată declară că „la aceste serbări de caracter exclusiv național maghiar, în multe privințe foarte vătămătoare pentru noi, nicidecum nu luăm parte, ci din contră, protestăm în contra acestor înscenări înșelătoare...”¹⁰.

Pentru a determina naționalitățile să ia parte la serbările mileniului, guvernul de la Budapesta cere autorităților din subordine să fie prezente al manifestări. „Juzii comunali sunt amenințați cu amenzi de 100 fl. și destituirea din posturi dacă nu vor participa la mileniu și dacă nu vor arbora tricolorul național maghiar la fiecare casă”¹¹. La rândul lor „notarii au căpătat ordin, că dacă nu vor duce la serbările de la Pesta cel puțin 10 oameni din fiecare comună vor fi destituiți”¹².

Dezbateri furtunoase au loc în congregațiile comitatense unde se discutau măsurile ce urmau a fi luate pentru a întâmpina mileniul. La 24 februarie 1896, se desfășura la Zalău adunarea extraordinară a comitatului Sălaj¹³. Deputații români se opun înființării fundațiunii milenare de 40.000 fl. pe care deputații maghiari voiau „să-i stoarcă în cea mai mare parte din sudoarea românilor în formă de arunc comitatens după dare”¹⁴. La propunerea vicecomitelui de „accentuare a banderului milenar și a celorlalte festivități milenare”, la cuvântul George Pop de Băsești, spunând: „Serbarea milenară a existenței Ungariei va fi unul din cele mai interesante momente, nu numai a programului de azi, ci a unei lungi serii de ani...”¹⁵. În continuare după ce înșiră „toate nedreptățile care i se fac românului, în comune, la comitat, în parlament, etc., dovedindu-ne eclatant că maghiarii de azi sunt neasemănat mai răi decât strămoșii lor păgâni”¹⁶. Deci întrebă George Pop de Băsești: „Între atari împrejurări cu ce inimă am putea sărbători stările acestea? Deci haideți să schimbăm aceste stări și să depunem baze solide unui viitor mai bun, căci altcum nu putem contribui la serbările noastre”¹⁷.

În Congregația comitatului Caraș-Severin, desfășurată la Lugoj, C. Brediceanu argumenta că „nu e nici o lipsă de o congregațiune festivă căci 90% din

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Tribuna*, an. XIII, nr. 95, 30 aprilie/12 mai 1896, p. 378.

¹² *Ibidem*, nr. 37.

¹³ *Ibidem*, nr. 37, 17/29 februarie 1896, p. 146.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*.

populația comitatului nostru e română și poporul român nu și-a arătat voia să jubileze și nici nu a fost întrebat, de asemenea nici celelalte naționalități din țară¹⁸. Petru Călcianariu, combătând punctul de vedere al președintelui partidului liberal, argumenta că noi românii „cu vorbe goale nu ne vom duce la parăzi și jubilee, prin ce am sancționa neîndreptățirea ce o simțim în fiecare răsuflare”¹⁹. La rândul său, dr. Ștefan Petrovici arăta că „girarea congregațiunii de reprezentanță a poporului e un abuz, invitarea poporului român la serbarea milenară întocmită numai pentru preamărirea unguirilor e o insultă, iar cererea ca noi românii să votăm din crunta noastră sudoare bani pentru aceste solemnități, care au de țintă a sancționa despuieră naționalităților de drepturi, e o barbarie”²⁰.

La adunarea comitatului Bistrița românii au o poziție similară. Când vice-comitele propune ca din comisia de aranjare a manifestărilor milenare să facă parte și câțiva români, îi răspunde dr. D. Ciutu, arătând că prin declarația dată, prin care românii refuză să participe la mileniu, noi ne vom ține de ea. Prin urmare nu primim nici unul a fi membri în comisia de aranjare”²¹. O poziție similară au și sașii. La congregația comitatului Brașov, dr. Iassel, în numele sașilor, arată că „serbarea mileniului se înfățișează ca o sărbătoare a descălecării rasei maghiare, iar nu ca o sărbătoare a țării”²². Având majoritatea în adunările comitatense, deputații maghiari votează ținerea unor „ședințe festive milenare” plantarea de pomi milenari, alte măsuri pentru sărbătorire. Chiar și într-unul din cele mai mari comitate românești, Hunedoara, se votează „contrar voinței membrilor români, ținerea unei ședințe festive milenare”²³, ceea ce atrage zeci de proteste din partea românilor.

Ministrul Wlassics emitea un ordin prin care cerea ca în ziua de 9 mai să se organizeze „o sărbătoare școlară din incidentul milneiului”²⁴. Ordinul său se referă la școlile elementare, civile, gimnazii, universități de stat, precum și la toate școlile profesionale”²⁵. Reacția studențimii române nu se lasă așteptată. Studentul Ioan Scurtu de la Universitatea din Budapesta, publica la 26 ianuarie, în ziarul „Tribuna”, un articol în care dezvăluia intențiile guvernărilor maghiari, cerând românilor să organizeze mitinguri de protest contra mileniului. „Aceste proteste vor forma glasul autorizat al întregului neam românesc din Ungaria și Transilvania, glas fără frică și în conștiința datorinței, rostit către întreaga lume cultă”²⁶. El cere convocarea unei conferințe a fruntașilor politici români, la Sibiu, care să reprezinte opinia publică a poporului român și care să-și spună „ultimul și cel mai competent cuvânt de protestare... față de jignitoarele spectacole milenare”²⁷. Atitudinea pe care trebuie să o adopte românii” e doliul general”²⁸. „Da, să purtăm doliu, căci nu zile de bucurie, de veselie, ci zile de jale sunt pentru noi zilele milenare, de jale pentru aceea că elementul „singur alcătuitor de stat”, merge în nesocotința sa fatală până a stoarce cu desăvârșire țara, numai și numai spre a satisface crasul său egoism”²⁹.

Dar Conferința națională a P.N.R., convocată pentru 3/15 mai 1896, la Sibiu a fost întzisă. „Adunarea convocată de Dvs., se arată în adresa primarului Sibiului către Ioan Rațiu, nu e o adunare de popor pentru că numai pe români îi convoacă, scopul adunării, după cum apare în înștiințare, tinde a scrie locuitorilor de limba română a Ungariei, personalitate de drept public”³⁰. Conducerea

¹⁸ *Ibidem*, nr. 66, 21 martie/3 aprilie 1896, p. 265.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Ibidem*, p. 266.

²¹ *Ibidem*, nr. 92, 26 aprilie/8 mai 1896, p. 366.

²² *Ibidem*, nr. 87, 19 aprilie/1 mai 1896, p. 347.

²³ *Ibidem*, nr. 77, 7/19 aprilie 1896, p. 307.

²⁴ *Ibidem*, nr. 39, 20 februarie/3 martie 1896, p. 155.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Ibidem*, nr. 43, 24 februarie/7 martie 1896, p. 170.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ *Memorandul 1892—1894. Ideologie și acțiune politică românească*, București, 1992, p. 280.

partidului într-un protest energetic dezvăluie racilele guvernului maghiar; „Constituționalismul acestuia e o glumă, liberalismul o ironie, sistemul reprezentativ o minciună”³¹. După ce se analizează viața parlamentară, administrația, legislația, descoperindu-i toate carențele, se protestează cu energie împotriva prigonirilor sistematice la care sunt expuși românii, împotriva proceselor de presă, a regimului de poliție și jandarmerie, împotriva persecuțiilor la care sunt expuși fruntașii românilor, a dizolvării partidului, a interzicerii conferinței, a încălcării libertăților publice, a tendințelor de deznaționalizare”³².

Dacă în Transilvania libertatea românească era întemnițată puterile naționale erau ferecate, dacă asupra creștetului Partidului Național Român plana sabia lui Damocles³³, tânărul doctorand în medicină Alexandru Vaida Voevod, președintele „României June”, a inițiat organizarea protestului împotriva mileniului, la Viena.

Hotărârea „României June”, a fost însușită și de către celelalte societăți studențești existente la Viena — germană, slovacă, sârbă, cehă, ruteană, sâsească — și dată publicității printr-un manifest comun³⁴. În manifest se arăta că în urma persecuțiilor la care erau supuse naționalitățile din statul ungar, acestea consideră „mileniul” nu ca o serbare jubiliară ci ca o serbare de doliu³⁵. Acțiunile „României June”, au fost îmbrățișate nu numai de către societățile studențești din Viena ci și de către numeroase alte organizații de tineret din Budapesta, Brașov, Deva, Oravița, Orșova, Bistrița, Dej, Săliște, cât și de către cele din România³⁶. Tinerimea academică a naționalităților convoacă un miting de protest pentru 2 mai. Autoritățile — poliția, ministerul instrucțiunii, universitatea rectorală, parlamentul — intră în alertă. Budapesta intervine la guvernul austriac pentru interzicerea mitingului³⁷. Dar autorizarea întrunirii fusese solicitată cu respectarea riguroasă a tuturor formelor legale. În 2 mai, la orele 8 seara, sala Wimberger era arhiplină. În prezediu erau prezenți: Theodor Georg Rakus, reprezentantul germanilor, Ernst Karl Osthaus, reprezentantul studenților din Germania imperială, Alexandru Vaida Voevod, Paul Blaho, reprezentantul tineretului slovac, Milivoj Babic, reprezentantul tineretului sârb, Wilhelm Depner, reprezentantul sașilor transilvăneni, Nicolaj P. Glebowicky, reprezentantul tineretului academic rus, Hugo Bezdek, reprezentantul studențimii cehă și Josif Reisner, reprezentantul tineretului universitar sloven³⁸.

În momentul deschiderii poliția intervine și evacuează sala. Comitetul se retrage într-o sală mică a restaurantului Wimberger și adoptă o rezoluțiune. Anunțarea obiectivelor mitingului prin presă a adus organizatorilor sute de telegrame de adeziune. „Societatea Carpați” din București „felicită tinerimea naționalităților aliate. Aderăm la protestul contra mileniului. Unde este unire, este și putere. Victoria este a noastră”³⁹. Comitetul societății „Dacia Traiană” din București, prin telegrama din 2 mai 1896, salută „studențimea întrunită în centrul cel mai luminat al Austro-Ungariei pentru protestare contra nedreptăților ce se fac popoarelor în leagănul lor” și „vă urează cât de curând realizarea idealului comun”⁴⁰. „Studențimea universitară din România Liberă — se spune în telegrama trimisă — în ajunul sentimentelor ei de protestare în contra draconicilor și răuvoitoarelor serbări ungurești, nu poate decât să vă dorească succes deplin în mijlocul Vienii civilizate”⁴¹. Telegrama de adeziune și solidaritate cu acțiunea studențimii din Viena s-au mai primit din Turda, Oravița, Deva, Cuvin, Orșova, Satu lung, Săcele, Bratca, Bistrița, Iași, Săliște, Brașov, Biserica Albă, Dej, Cluj,

³¹ Șt. Pascu, *op. cit.*, p. 284.

³² *Ibidem*.

³³ S. Stoica, *op. cit.*, p. 51.

³⁴ V. Netea, *Spre unitatea statală a poporului român*, București, 1979, p. 470.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ S. Stoica, *op. cit.*, p. 77.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ *Ibidem*, p. 84—85.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 85.

⁴¹ *Ibidem*, p. 85—86.

Montpellier, Innsbruck, Leoben, Graz, Hanovra și Leipzig⁴². „Salut tinerimei care sfășie masca Asiaților din Europa”⁴³, se spunea în telegrama trimisă din Iași de către profesorul Aron Densusianu. În numele universitarilor clujeni — se spunea în telegrama trimisă — „salutăm mitingul, vă mulțumim pentru ce-l aduceți cauzei drepte”⁴⁴.

Interzicerea mitingului de către poliția vieneză a dus la noi acțiuni de protest și de solidaritate cu studențimea din capitala imperiului. La 3 mai, în Aula Universității din Iași, studenții au ținut o întrunire și au votat o moțiune de protest în care menționau că ei „consideră că serbarea milenară a maghiarilor nu este sărbătoarea civilizațiunii și a progresului, ci o nouă afirmare a asupririlor sub care zac românii din statul maghiar. Considerăm că șovinismul maghiar este atât de nedrept încât nu poate să nu provoace indignarea și protestul nu numai al românilor ci și al tuturor popoarelor civilizate”⁴⁵. „Considerăm — continua protestul — că astfel se continuă politica odioasă de călcare a drepturilor imprescriptibile ale oricărui popor la dezvoltarea națională”⁴⁶. „Protestăm împotriva acestei manifestări de asuprire și declarăm că participarea românilor la serbările ungurești ar însemna din partea lor o ratificare a stării actuale din Ungaria”⁴⁷, se spune în finalul protestului studenților din Iași.

La București, în 5 mai 1896, peste 5000 de cetățeni au protestat solidarizându-se cu studenții din Viena. A fost editat și un ziar intitulat „Jos Mileniul”, în care poetul George Coșbuc a publicat articolul „In Opressores”⁴⁸.

Unul dintre cele mai energice proteste a fost cel al studenților români din Viena, Graz, Budapesta și Cluj; „Atacați în existența noastră, despuiați de cele mai naturale drepturi, batjocoriți în cele mai nobile ale noastre sentimente, loviți fără cruțare în dezvoltarea noastră. Prezentați înaintea Europei culte, dimpreună cu celelalte naționalități nemaghiare ca un element necapace de o cultură mai înaltă și merit de a fi pururea supus și sclav altora, timbrați de popor mizerabil. Constrânși prin forță majoră de puternicii zilei de a contribui și noi la ridicarea acestor serbări streine de noi, siliți chiar de a pângări curătenia altarelor noastre, înălțând rugăciuni pentru preamărirea asupritorilor noștri. Putem noi oare fi părtași la serbarea sugrumării libertății și existenței noastre? Putem noi oare rămâne muți în fața acestor amenințătoare tentative? Nu! De o mie de ori nu!”⁴⁹.

Un grandios miting s-a desfășurat la Ploiești, în 8/20 mai 1896. Se da citire unei moțiuni care prezintă serbările mileniului „ca punct de plecare, falsificarea istoriei, ca scop, consfințirea tiraniei, ca urmare, desfiderea culturii și civilizației europene...”⁵⁰. Serbările pentru românii din Transilvania „nu sunt decât un trist prilej, care le reamintește suferințele crude ce timp de 1000 de ani le-au îndurat”⁵¹. Moțiunea arăta că „în baza acestei considerații, cetățenii ploieșteni protestează energic și solemn contra acestei imposturi poreclită „mileniu” și conjură pe toți aceia pentru care numele de român nu e o vorbă deșartă ca nu numai să nu ia parte la mileniu dar să considere această comedie de bălcu ca cea mai gravă insultă adusă demnității neamului nostru”⁵².

Față de potopul de proteste care se revarsă asupra Ungariei, presa maghiară a declanșat o campanie furibundă. Până și ziare serioase (?) ca „Pesti Napló”, și-au pierdut cumpătul, înfăptuind adevărate delictе de bun simț. Ca răspuns la manifestul studenților nemaghiari din Viena, redacția ziarului „Pesti Napló” folosește cuvinte jignitoare, scriind: „Pamfletul vostru contra Ungariei și contra festivității milenare a patriei noastre, l-am aruncat cu dispreț. Cu bădără-

⁴² *Ibidem*, p. 85—89.

⁴³ *Ibidem*, p. 86.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 87.

⁴⁵ *Tribuna*, an XIII, nr. 91, 25 aprilie/7 mai 1896, p. 363.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ *Ibidem*, nr. 99, 5/17 mai 1896, p. 395.

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² *Ibidem*.

niile școlarilor idioți nu ne ocupăm. Amenințarea voastră că nu veți veni la Budapesta, ne umple cu vie satisfacțiune; pentru primirea tuturor derbedeilor, la noi nu e pregătită decât poliția”⁵³.

Dar Alexandru Vaida Voevod a înțeles că interzicerea întrunirii din 2 mai și răspunsurile stângace ale presei maghiare pot fi transformate în noi arme de atac. Obținând acordul celorlalți lideri ai studenților din Viena, el hotărăște convocarea unui nou miting pentru 7 mai. Întrunirea este interzisă, dar presa consimnea panica maghiară care nu putea înfrunta un miting studențesc al naționalităților. Primul ministru ungar, contele Banffy a făcut o nouă intervenție la Viena pentru înăbușirea mișcării⁵⁴. Alexandru Vaida Voevod și ceilalți lideri ai studenților naționalităților au fost citați la Direcțiunea poliției unde li s-a adus la cunoștință că dacă „continuă agitația împotriva integrității statului, vor fi expulzați”⁵⁵. Întrucât manifestările se mută la universitate, rectorul acesteia, A. Menger, este nevoit să-i convoace pe agitatori la rectorat, pentru a-i audia în legătură cu evenimentele ce se desfășurau. În 15 mai 1896, rectorul a afișat pe tabla neagră un afiș prin care interzicea manifestările de orice natură, în holul, în arcadele sau pe culoarele Universității⁵⁶.

Guvernul maghiar cere și autorităților bisericești să emită circulare prin care să ceară preoților să țină „predica ocazională; cu școlarii să se facă excursiuni la câmp, să declameze și să cânte poezii ocazionale”⁵⁷. Rând pe rând mitropolii și episcopii celor două confesiuni adresează circulare către clerul din subordine. Circulara mitropolitului Miron Romanul n-a mulțumit pe deplin autoritățile maghiare. Ziarul „Ellenzek” scria că „mitropolitul valah din Sibiu adresează cu prilejul mileniului o pastorală către preoții săi prin care acuza de tot felul de mârșevenii pe maghiari”⁵⁸.

Ziarul „Tribuna” publica un virulent articol la adresa autorităților bisericii române, intitulat „Preoțimea română și mileniul”⁵⁹. Se afirma în articol că deși „toată suflarea română știe și este convinsă că circularele nu sunt emise din convingeri curate, ci din complezență către ministru a cărui ordin arhizei l-au primit cu prea mare umilință”⁶⁰. „Sfinții lor — continua articolul — însă satisfacând ordinul ministerial... s-au făcut culpabili de a permite ingerința străină în sanctuarele lor și de a nu ține cont de cele mai delicate sentimente ale poporului român”⁶¹. Autorul articolului considera ținerea predicii ca un lucru imposibil, întrucât preotul va trebui să „tragă dungă peste adevărul istoric și faptele concrete de astăzi și va profana anvonul cu o predică falsă, lingușitoare ambiției autorităților civile”, ori „buzele preotului adevărul va rosti...” și va expune „cu obiectivitate și demnitate referențele vieții milenare a poporului și bisericii românești cu poporul maghiar și va sfârși cu lupta înversunată contra bisericii și a școalelor române în zilele noastre”⁶².

Circularele mitropolilor și a episcopilor români au fost receptate în mod diferit de către preoții și enoriașii comunităților. O excepție a făcut episcopul Gherlei, care în circulara adresată cerea vicarilor, arhidiaconilor, protopopilor și preoților să îndemne „pe poporul nostru credincios să iee parte la festivitățile milenare și să se folosească de ocaziunea favoritoare ce se oferă pentru vizitarea expoziției milenare”⁶³. Preoții greco-catolici erau avertizați că pot să ridice de la episcopul Gherlei, 10 fl. anticipațiune și dacă vor ajunge la Pesta... vor primi câte 100 fl.”⁶⁴.

⁵³ S. Stoica, *op. cit.* p. 97—98.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 103.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 105.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 111.

⁵⁷ *Tribuna*, an XIII, nr. 91, 25 aprilie/7 mai 1896, p. 361.

⁵⁸ S. Stoica, *op. cit.* p. 101.

⁵⁹ *Tribuna*, an XIII, nr. 91, 25 aprilie/7 mai 1896, p. 361.

⁶⁰ *Ibidem*.

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² *Ibidem*.

⁶³ *Ibidem*, nr. 90, 26 aprilie/5 mai 1896, p. 359.

⁶⁴ *Ibidem*, nr. 95, 30 aprilie/12 mai 1896, p. 378.

Condamnând atitudinea episcopului și a consistoriului, „Tribuna” îi acuza de „complicitate la această manoperă josnică de mituire a preoților, primind să dea câte un avans celor ce vor merge la Pesta, unde și-ar putea ridica restul de 90 fl. Facem deci atenți preoții din Dieceza Gherlei să nu-și uite demnitatea lor de preoți și români și să nu facă acel pas dejositor prin care se lapedă pe față de neamul lor”⁶⁵.

În marea lor majoritate preoții vor adopta o poziție de respingere a manifestărilor milenului. Acolo unde preoții erau înclinați spre a respecta ordinul ierarhilor, enoriașii se vor opune, trecând la acțiuni de contestare, părăsind bisericile în momentul tinerii predicii, etc. „Comunitatea românească din Săvărsin, a decis a nu lua parte la serbările milenare... și a nu sărbători ziua festivă a înăugurării milenului”⁶⁶. Ziarele maghiare scriau că „această atitudine s-a datorat insistențelor preotului Iosif Ognan, care a influențat populațiunea în acest sens”⁶⁷.

În reprezentanța comunală din Ecica, la chemarea notarului maghiar, preotul și învățătorul răspund că „fiind serbarea pentru poporul singur alcătuitor de stat, noi românii nu avem ce serba, mai ales în vremuri așa triste”⁶⁸. La Curtici preoții erau reclamați, reprezentantului comunal Filip, că nu vor „să facă slujba pentru preamărirea milenului”⁶⁹. În comunele Bozovici și Bania din Caraș-Severin, steagul înfipt pe un stâlp telegrafic aparținea preotului Bogoievici⁷⁰, și a fost arborat de către doi tineri candidați de avocat instigați de către diurnistul la judecătoria comunală Taberca și a capelanului Brinzli⁷¹. Credincioșii români din satele din jurul Orăștiei, au protestat contra liturghiei milenare impuse prin circularele arhieriei, rupând „toate funiile de la clopote, precum și mânerul de care se leagă funiile”⁷².

O iritare a autorităților a produs-o rugăciunea preotului ortodox Codrean Jura dintr-un sat de lângă Arad, care se ruga tatălui cerurilor să ajute poporul român „să-și recucerească cât mai în grabă acest pământ, legitima-i proprietate”⁷³. Preotul Raica din Cetea a fost citat la primărie și acuzat că la liturghia din 10 mai ar fi predicat că „ungurii își serbează ziua venirii lor din Asia. Pentru ei e o mare sărbătoare, iar pentru noi e o zi de jale, căci temnițele ungurești, de un timp încoace, au fost și sunt pline de frunțașii neamului nostru”⁷⁴. El mai era acuzat că ar fi zis: „Să dea Dumnezeu minte la unguri ca cel puțin după o mie de ani să cunoască că și noi suntem vrednici de o soartă mai bună și că laolaltă trebuie să trăim”⁷⁵. Preotul își încheia predica cerând credincioșilor săi să nu dispere „că va sosi timpul când și drepturile noastre vor fi respectate”⁷⁶.

Demnă de subliniat este atitudinea protopopului gr. or. al Lugojului, care combatea așa zisa „frățietate” prin care pretorul Szende Bela încerca să atragă pe români la manifestări, arătând că în Ungaria sistemul politic „încătușază drepturile popoarelor nemaghiare și nici puținele drepturi din legea de naționalitate nu le respectează”⁷⁷.

Au fost și preoți care în zelul lor au îndeplinit sau au încercat să îndeplinească întocmai prevederile circularilor mitropoliților și a episcopilor români. În comuna Dumbrăvița, de lângă Sisești „preotul Dumitru Cionte a participat la maiatul milenar, ducând și tinerimea din comună”⁷⁸. La Vascău, la manifestări

⁶⁵ *Ibidem*, nr. 98, 4/16 mai 1896, p. 391.

⁶⁶ *Ibidem*, nr. 83, 14/26 aprilie 1896, p. 330.

⁶⁷ *Ibidem*.

⁶⁸ *Ibidem*, nr. 98, 4/16 mai 1896, p. 391.

⁶⁹ *Ibidem*, nr. 110, 19/31 mai 1896, p. 438.

⁷⁰ *Ibidem*, nr. 106, 15/27 mai 1896, p. 422.

⁷¹ *Ibidem*.

⁷² *Ibidem*.

⁷³ *Ibidem*, nr. 107, 16/28 mai 1896, p. 487.

⁷⁴ *Ibidem*, nr. 106, 15/27 mai 1896, p. 423.

⁷⁵ *Ibidem*.

⁷⁶ *Ibidem*.

⁷⁷ *Ibidem*, nr. 67, 24 martie/5 aprilie 1896, p. 266.

⁷⁸ *Ibidem*, nr. 110, 19/31 mai 1896, p. 438.

„au participat și câțiva români, între care preotul și învățătorul”⁷⁹. În comuna Sibiel, la slujba de duminică, când preotul se pregătea pentru ceremonialul milenar, credincioșii „au părăsit cu toții biserica, în mod demonstrativ”⁸⁰. Un caz regretabil este cel al preotului Câmpian Ianos, care l-a denunțat preturii din Baia Mare pe învățătorul Paul Lupan, despre „refuzul de a serba mileniul”, și care „e periculos contra statului”⁸¹. În comuna Micăsasa, în 10 mai, când trebuia să-vârșit serviciul divin, din cauza mileniului „biserica era goală — goluță”⁸². Cu toate aceste cazuri izolate, preoțimea română a făcut front comun cu națiunea și a respins în mare majoritate participarea la manifestările mileniului.

Dovadă sunt și zecile de telegrame de adeziune cu mîtingul studenților naționalităților din Viena, semnate de către preoții români. Amintim între semnatori pe preotul Bălan din Cuvin-Timiș⁸³, Ștefan Domocoșiu din Bratca⁸⁴, Tripon Szilasi, protopop în Bistrița⁸⁵, preoții Ioan Iosif și Petru Iuga din Tilișca⁸⁶.

Acțiunile declanșate de românii din Transilvania și în unele cazuri de către sași, au luat o amploare deosebită, cuprinzând localități din întreaga provincie. Apelul intelectualității române, a organizațiilor studentești de a nu participa la manifestările milenare, n-a fost receptat la fel peste tot. Atitudinea guvernului României, condus de D. A. Sturdza, a derutat opinia publică românească din Transilvania, contribuind la atenuarea manifestărilor din unele comitate sau localități. Apropierea declanșării serbărilor propriu zise a marcat numeroase atacuri din partea presei maghiare împotriva conducătorilor politici români. Ziarul „Erdelyi Hirado”, scria: „Rațiu, Coroian, Lucaci și celelalte păsări bune vor fi incapabili să ne strice serbarea națională, iar guvernul va avea de grijă ca ei să nu poată duce agitațiunea la extrem”⁸⁷. Concomitent provinciile românești au fost inundate de agenți „care voiau să îmbete poporul spre a merge la Pesta pe timpul mileniului”⁸⁸. În același timp direcțiunea expoziției milenare „trimitea circulare pe la toți preoții români în același scop”⁸⁹. Cu toate acestea, deși s-au înregistrat și unele cazuri de participare a românilor la manifestările din capitala Ungariei sau la cele din comune sau comitate, atitudinea mării majorități a românilor din Ungaria dualistă a fost aceea de respingere și de afirmare a drepturilor naționale contestate de către guvernânții maghiari.

Arborarea tricolorului românesc în diferite localități în toul manifestărilor milenare a iritat în mod deosebit autoritățile maghiare. Chiar în ziua de 1 mai, doi învățători din Hunedoara au aranjat în așa fel copiii care purtau flori în mână, încât să formeze tricolorul românesc: albastru, galben și roșu”⁹⁰. În dimineața zilei de 9 mai, pe un stâlp de telegraf din comuna Bozovici, se „legăna un steag de culoare roșu, galben și vînat, la care s-a adunat întreaga comună”⁹¹. Steagul arborat purta inscripția: „Deșteptați-vă românilor! Noi suntem cei din-tîi iar nu veneticii asiatici, care serbează acum mileniul”⁹². Steagul a fost dat jos și confiscat. A doua zi, în 10 mai, un al doilea steag, tricolor, era înfipt pe un deal la „trei cruci”, unde trebuie să sui 1/2 ore, dar n-a stat mai mult de un ceas”⁹³, autoritățile locale confiscându-l și trecând la cercetări. Doi tineri, Matei Matei și Ioan Eva au fost reținuți și arestați⁹⁴. Trei tineri români, Nicolae Braica, Petru Galea și Gheorghe Voic din Băița, au arborat, în 17 mai un steag

⁷⁹ *Ibidem*.

⁸⁰ *Ibidem*, nr. 99, 5/17 mai 1896, p. 395.

⁸¹ *Ibidem*, nr. 111, 21 mai/2 iunie 1896, p. 443.

⁸² *Ibidem*, nr. 100, 1/15 mai 1896, p. 398.

⁸³ S. Stoica, *op. cit.* p. 85.

⁸⁴ *Ibidem*, p. 86.

⁸⁵ *Ibidem*.

⁸⁶ *Ibidem*, p. 87.

⁸⁷ *Tribuna*, an XIII, nr. 81, 12/24 aprilie 1896, p. 322.

⁸⁸ *Ibidem*, nr. 54, 8/20 martie 1896, p. 213.

⁸⁹ *Ibidem*.

⁹⁰ Șt. Pascu, *op. cit.* p. 283.

⁹¹ *Tribuna*, an XIII, nr. 106, 15/27 mai 1896, p. 422.

⁹² *Ibidem*.

⁹³ *Ibidem*.

⁹⁴ *Ibidem*.

tricolor⁹⁵. Au fost arestați și duși la Brad. „Pășiau răzând înaintea jandarmilor, voioși cu stindardul român pe umeri, a fală, mândri de fapta lor”⁹⁶. Duși la judecătoria din Baia de Criș, Petru Galea și Gheorghe Voic au fost condamnați la câte 5 zile arest, iar pe Nicolae Braica l-a achitat⁹⁷. La îndemnul lui Ilie Bura, în Bozovici „poporațiunea demonstrează cu cocarde tricolore românești”⁹⁸.

Un alt mod de protest al românilor a fost refuzul de a arbora steagul maghiar sau al îndepărtării lui din locurile unde a fost ridicat. Ziarele maghiare scriau indignate despre acțiunea de la Caransebeș, unde „a fost ars, în ziua de 9 mai, steagul maghiar”⁹⁹. Viceșpanul Litzeck și căpitanul Holek au plecat la Caransebeș pentru prinderea făptuitorilor¹⁰⁰. În Bocșa Montană, mai mulți locuitori au „rupt trei steaguri arborate pe localul Primăriei”¹⁰¹. Și la Hațeg, în noaptea de 10/11 mai, a fost „rupt steagul maghiar”¹⁰². Pentru această faptă poliția a arestat 4 flăcări români¹⁰³. În orașul Abrud „steagul maghiar arborat în turnul bisericii reformate a ars până la rudă”¹⁰⁴.

O atitudine plină de curaj a dovedit senatul școlar român din Sânicolaul Mare, care a cutezat „să respingă unanim și încă printr-un protocol luat în limba română, steagul maghiar milenar trimis anume din partea comunei”¹⁰⁵. Elevele internatului român de fete din Czergepincz în timpul serbărilor milenului, au purtat cocarde naționale românești, iar „la gâtul pisicii din internat au legat panglici tricolore maghiare”¹⁰⁶. În comuna Borșa (comitatul Cluj) în timpul manifestărilor pentru mileniu Sântion Vasilică s-a aruncat în mijlocul publicului și smulgând steagul maghiar din mâna învățătorului, l-a sfărtecat¹⁰⁷.

La Hațeg au fost aduse steaguri pentru a fi arborate la primărie, bănci și poștă, care să fie ridicate „pe acoperișul caselor de unde nu le vor lua până la sfârșitul mileniului”¹⁰⁸, avertiza un dascăl de sat din Țara Hațegului. Corespondentul hațegan al „Tribunei”, referindu-se la intențiile autorităților care voiau să-i ducă pe români în banderii, afirma categoric că „din părțile astea nu va merge un singur român vrednic la mileniu”¹⁰⁹. Comentând ordinul ministrului Wlassics, dascălul hațegan scria: „Nebun e acel învățător român, care va merge la mileniul D-lor și nu are minte sănătoasă acela care crede în amăgitoare vorbire ale domnului ministru, care vrea să îmbete lumea cu apă rece. Poate D-l ministru fi convins, că, cu învățătorii români nu va da mâna la mileniul unguresc”¹¹⁰.

Intențiile autorităților de a determina studenții de la Blaj să participe la exercițiile de gimnastică de la Budapesta s-au lovit de refuzul lor¹¹¹. Cu toate insistențele canonicului Iosif Hoszu, „nu s-a aflat nici un singur student care să fi voit a participa, astfel la mileniu”¹¹². La Blaj, deși la serbarea elevilor, au asistat mitropolitul Mihályi și alte autorități ale orașului, dintre cetățeni „au participat numai 4—5 români, numai din curiozitate”¹¹³.

Se înregistrează și participarea unor învățători la manifestările organizate de autoritățile maghiare. La Curtici, învățătorul Vas. Miron „a preamărit în glas

⁹⁵ *Ibidem*, nr. 113, 24 mai/5 iunie 1896, p. 450.

⁹⁶ *Ibidem*.

⁹⁷ *Ibidem*.

⁹⁸ *Ibidem*, nr. 106, 15/27 mai 1896, p. 422.

⁹⁹ *Ibidem*, nr. 95, 30 aprilie/12 mai 1896, p. 378.

¹⁰⁰ *Ibidem*.

¹⁰¹ *Ibidem*, nr. 99, 5/17 mai 1896, p. 395.

¹⁰² *Ibidem*.

¹⁰³ *Ibidem*.

¹⁰⁴ *Ibidem*, nr. 97, 2/14 mai 1896, p. 386.

¹⁰⁵ *Ibidem*, nr. 99, 5/17 mai 1896, p. 395.

¹⁰⁶ *Ibidem*.

¹⁰⁷ *Ibidem*, nr. 97, 2/14 mai 1896, p. 387.

¹⁰⁸ *Ibidem*, nr. 46, 28 februarie/11 martie 1896, p. 181.

¹⁰⁹ *Ibidem*.

¹¹⁰ *Ibidem*.

¹¹¹ *Ibidem*, nr. 77, 7/19 aprilie 1896, p. 307.

¹¹² *Ibidem*.

¹¹³ *Ibidem*, nr. 102, 9/21 mai 1896, p. 406.

de trâmbiță, praznicul străinilor¹¹⁴. Ziarele maghiare se întrec în a exagera participarea naționalităților la mileniu. „Budapesti Hirlap”, scria, că în Lipova „băieții de școală au ieșit sub conducerea învățătorilor și a preoților Voicu Hamzea și Terențiu Oprean, înaintea bisericii gr. or., și au plantat trei arbori milenari¹¹⁵. În continuarea manifestării „învățătorul Tuducescu a ținut o vorbire patriotică sfârșind cu „trăiască patria maghiară¹¹⁶. În urma exagerărilor din ziarul maghiar, locuitorii români ai Lipovei, în frunte cu preoții lor dau o dezmințire, în „Tribuna”, arătând adevărata dimensiune a manifestărilor din 9 mai. „Corpul învățătoresc, ca să satisfacă ordinul superiorității școlare, pe la vecernia, cu ajutorul crâșnicului și a 2 copii a scos din parcul bisericii un brăduț înalt de 1 m. și l-au sădit în curte¹¹⁷. Tot ce s-a făcut la Lipova a fost „fără vorbire patriotică, fără culori patriotice, fără epitet milenar, în loc închis și fără de participarea preoților¹¹⁸.

Același ziar maghiar prezenta și alte relatări care se dovedesc puțin probabile. „În Abrud toate străzile au fost botezate cu nume ungurești, primarul Boer a ținut un patriotic discurs și după ce a băut a trântit paharul zicând: astfel să pătească oricine nu e adevărat maghiar¹¹⁹. În Apuseni, relata corespondentul Tribunei nu s-a aflat un singur suflet, nici în Abrud, nici în comunele din vecinătate care să fi contribuit batăr cât e negru sub unghie la îndulcirea ungurilor¹²⁰.

Ziarul „Magyar Hirlap” relatează despre desfășurarea cu mare pompă a mileniului la Oravița. „La această însuflețită serbare — scria ziarul — au luat parte toate corporațiunile și toți locuitorii din oraș cu excepția românilor, care demonstrativ au rămas cu toții acasă, înconjurând serbarea națională maghiară¹²¹. Nu întotdeauna participarea unor reprezentanți ai românilor la manifestările organizate, s-a bucurat de respectul cuvenit. În Brad, când George Părău, director al gimnaziului, însoțit de câțiva localnici, a intrat în biserica reformată, preotul Kornya Denes a spus: „Iar voi, care mai dubitați în existența milenară a statului național maghiar, duceți-vă, cărați-vă de aici din țară¹²². Un alt ziar maghiar „Budapesti Hirlap”, scria cu satisfacție despre hotărârea consiliului comunei Petrovoselo (Torontal), care a decis „să pună la dispoziția Academiei Maghiare 1000 de coroane pentru scrierea unei cărți, prin care nemaghiarii ar putea învăța mai ușor limba maghiară¹²³.

Printre acțiunile stabilite de oficialitățile maghiare, privind marcarea celor 1000 de ani, s-a înscris plantarea de arbori milenari. Autoritățile locale au cerut învățătorilor să participe împreună cu elevii la această acțiune.

În orașul Dej, la școlile medii civile au fost „plantați trei arbori, un stejar, un brad și un fag. Stejarul a fost botezat „Arpad”, bradul, Rakoczy și fagul, Bela al IV-lea¹²⁴. În comuna Ileanda, a fost sădit un arbore care a fost botezat Veres Imre¹²⁵. Aborii sădiți au avut o viață foarte scurtă. „Pomii milenari sunt nimiciți¹²⁶, nota corespondentul „Tribunei”. Stejarul sădit la Dej și botezat Arpad, în noaptea următoare după sădire a fost smuls și înecat în Someș¹²⁷. Același soartă au avut-o și cei din comunele vecine, botezați „Rakoczy, Tuhutum, Lehele, Verböczy, etc.¹²⁸. În satele din jurul Turdel „pomii milenari, sunt scoși din

¹¹⁴ *Ibidem*, nr. 107, 16/28 mai 1896, p. 438.

¹¹⁵ *Ibidem*, nr. 99, 5/17 mai 1896, p. 395.

¹¹⁶ *Ibidem*.

¹¹⁷ *Ibidem*, nr. 106, 15/27 mai 1896, p. 423.

¹¹⁸ *Ibidem*.

¹¹⁹ *Ibidem*, nr. 99, 15/27 mai 1896, p. 395.

¹²⁰ *Ibidem*, nr. 97, 2/14 mai 1896, p. 386.

¹²¹ *Ibidem*, nr. 127, 9/21 iunie 1896, p.

¹²² *Ibidem*, nr. 99, 5/17 mai 1896, p. 387.

¹²³ *Ibidem*, nr. 99, 5/17 mai 1896, p. 395.

¹²⁴ *Ibidem*, nr. 95, 30 aprilie/12 mai 1896, p. 379.

¹²⁵ *Ibidem*.

¹²⁶ *Ibidem*.

¹²⁷ *Ibidem*, p. 378.

¹²⁸ *Ibidem*.

pământ sau ciungăriți”¹²⁹. Judele Nicolae Rus, din Poiana Arieșului, a fost ridicat de 4 jandarmi, care l-au dus la Turda, unde l-au ținut închis o zi și o noapte¹³⁰, după care a fost predat pretorului „care i-a întocmit proces verbal și l-a demis”¹³¹. La Bozovici, judele cercual Mahr „a scos arborii plantați în amintirea mileniului „pretextând că vor umbri cancelaria dacă vor crește”¹³². Pentru fapta sa a fost „închis și osândit la o amendă de 50 fl.”¹³³.

Împotriva tuturor celor care au îndrăznit să tulbure serbările mileniului au fost luate aspre măsuri. Cu ocazia manifestărilor de la Curtici, bravii „noștri români au strigat să trăiască nația românească”¹³⁴. Pentru acest delict „Dimitrie Palco este reținut de jandarmeria din localitate, iar feciorașii noștri sunt puși sub aspră cercetare”¹³⁵. După arestare, Dimitrie Palco „a fost dus la Arad”¹³⁶. Un incident asemănător a avut loc și în localitatea Alibunar, unde țăranul Ioța (Iosif) Gian a strigat: „Trăiască România, Țara Românească”¹³⁷, fiind înșfăcat de poliție și închis.

Împotriva elevilor români care au refuzat să participe la manifestările mileniului sau să poarte însemne maghiare, s-au luat măsuri care au ajuns până la îndepărtarea din școli. Studentul Justinian Iuga, de la gimnaziul de stat din Gherla, a fost eliminat pentru că „ar fi îndemnat pe colegii săi români să nu poarte cocarde maghiare”¹³⁸. Unul din cei mai zeloși în forțarea elevilor să ia parte la serbările mileniului s-a dovedit a fi directorul gimnaziului din Gherla. El a dat „aspră poruncă ca toți elevii să cumpere o piesă comemorativă, sub pedeapsa eliminării din institut, pe care să o poarte în 9—10 mai”¹³⁹. Atitudinea elevilor gimnaziului a fost diferită. „Elevii mai patriotici cu 2 zile înainte purtau cocarde ungurești... Unii dintre acești elevi erau și români. Urmarea a fost că unii i-au mustrat, alții au rupt cocardele și alții au pus însemne naționale românești”¹⁴⁰. Urmare a acestor incidente, un număr de 14 elevi sunt amenințați cu eliminarea¹⁴¹.

În beția manifestărilor se înregistrează și victime. În comuna Buza de lângă Gherla, s-au înregistrat „un mort și trei răniți”¹⁴². Proprietarul ungar Bako a serbat cu mare tâmbălău începerea mileniului¹⁴³. Pentru a „face cât mai mult zgomot, a coborât un tun vechi din pod,

¹²⁹ *Ibidem*, nr. 105, 12/24 mai 1896, p. 419.

¹³⁰ *Ibidem*.

¹³¹ *Ibidem*.

¹³² *Ibidem*, nr. 76, 6/18 aprilie 1896, p. 303.

¹³³ *Ibidem*.

¹³⁴ *Ibidem*, nr. 100, 1/13 mai 1896, p. 398.

¹³⁵ *Ibidem*.

¹³⁶ *Ibidem*, nr. 107, 16/28 mai 1896, p. 427.

¹³⁷ *Ibidem*, nr. 98, 4/16 mai 1896, p. 391.

¹³⁸ *Ibidem*.

¹³⁹ *Ibidem*.

¹⁴⁰ *Ibidem*.

¹⁴¹ *Ibidem*. Au fost amenințați cu eliminarea elevii: Iustin C. Iuga, Alexandru Pop, Ioan Gogiu, Vasile Mureșianu, Teofil Bocosișu, Vasiliu Musteu, Valerie Buxlean, N. Prodan, I. Moisin, Gavril Mureșianu, Tiberiu Budu, Iuliu Dragoșiu, Eugen Baldi și N. Radu.

¹⁴² *Ibidem*, nr. 95, 30 aprilie/12 mai 1896, p. 378.

¹⁴³ *Ibidem*.

pe care a pus să-l încarce. După ce i-au dat foc „a explodat și a omorât pe Kis Balint, tată a 5 copii, iar pe Petru Gecan, Ioan Brașan și Takacs Jozsef au fost grav răniți”¹⁴⁴.

Paralel cu acțiunile de respingere sau participare la serbările mileniului, la Viena și Paris, reprezentanții celor trei naționalități — română, sârbă și slovacă, — făceau cunoscută, în străinătate situația naționalităților din imperiul dualist. În 9 iunie, la Viena, în sala Swoboda, s-a desfășurat un miting prezidat de dr. L. Psenner la care au participat peste 6000 de persoane. El a fost pregătit printr-o campanie de presă deosebită, ziare de mare răspândire ca „Frankfurter Zeitung“, „Schlesische Zeitung“, „Neue Züricher Zeitung“, dezvăluind, prin articolele publicate „opresiunea naționalităților, lipsa de drepturi ale acestora, excluderea lor din administrație, justiție, viața culturală și politică”¹⁴⁵.

Peste o lună a fost organizată la Paris o adunare publică de protest de către intelectualii și studenții celor trei naționalități. La 11 iulie, aproximativ o mie de persoane s-au întrunit în „Salle Wagram“, într-o ședință prezidată de fostul ministru de externe al Franței, Emil Flourens¹⁴⁶. Ca și la Viena, vorbitorii au dezvăluit nedreptățile suferite de popoarele nemaghiare.

Cele două mitinguri, prin participarea numeroasă, prin prezența unor personalități de prestigiu, prin dezvăluirea anacronismelor din Ungaria dualistă, prin ecoul larg în presă și în opinia publică europeană, au contribuit la cunoașterea problemei naționale din statul multinațional și rezolvarea ei justă în anul 1918.

IOACHIM LAZĂR

L'ATTITUDE DES ROUMAINS DE TRANSYLVANIE CONCERNANT LA FÊTES DU MILLENIUM HONGROISE DE 1896

(Résumé)

En 1896, L'Hongrie célébrait, avec une exceptionnelle ampleur, l'accomplissement du millenium de la fixation des hongroises sur le territoire du pays. Les manifestations ont eu le but de presenter à l'opinion publique un pays dans un évident contraste avec la réalité. L'Europe, dans l'opinion de gouverneur de Budapest, devait convaincre que l'Hongrie était un état hongroise, qu'un seul peuple a conquis le pays et que ce peuple est le seul porteur de l'idée de l'état hongroise, en lui donnant l'unité ethnique de l'état.

Toute l'administration hongroise se mobilisait pour le succès des fêtes millénaires, le gouvernement hongroise faisant des énormes dépenses dans ce but. Les juges et les notaires des communes ont été avertis avec la destitution s'ils ne participeront pas aux fêtes, avec 10 habitants de chaque commune. Dans les réunions des comitats, les représentants des roumains ont emmené des vraies batailles pour diminuer les dépenses des fêtes.

Le gouvernement de Budapest a donné l'ordre aux métropolitains et aux évêques roumains de demander aux prêtres de prêcher dans les églises concer-

¹⁴⁴ Ibidem.

¹⁴⁵ Șt. Pascu, *op. cit.* p. 285.

¹⁴⁶ K. Hitchins, *Conștiință națională și acțiune politică la românii din Transilvania, 1868—1918*, II, Cluj, 1992, p. 113.

nant l'événement du millenium et aux instituteurs de parler aux élèves du millenium et de participer au plantage des arbres millenaires. Toutes les nationalités se sont élevées contre ces fêtes de l'hongrie dualiste. En 18/30 avril, le Comité Exécutif du Congrès des nationalités roumaine, serbe et slovaque a publié un manifeste de protêt dans lequel il est dénoncé le fait que les fêtes sont „une illusion optique préparée pour séduire l'Europe“.

Les étudiants roumains de Vienne, groupés dans la société „România jună“, ensemble avec les étudiants des autres nationalités ont convoqué un meeting de protêt, en 2 mai 1896, qui a été interdit par les autorités hongroises. Le protêt de la jeunesse universitaire de Vienne a dévoilé la persécution des nationalités et considérait le millenium pas comme un fête jubilaire mais comme une „fête de deuil“. Avec les actions des jeunes de „Romania jună“ se sont solidarisés de nombreux sociétés des jeunes de Budapest, Braşov, Deva, Oraviţa, Orşova, Bistriţa, Deja, Sălăjeşti et de la Roumanie.

Vis-à-vis des fêtes inaugurées au commencement du mois de mai, les roumains ont adopté une position différente, de la contestation, le boycottage des fêtes et l'affirmation forte de leurs droits jusqu'à l'assistance indifférente ou la participation réduite aux manifestations.

Les drapeaux ont été brûlés, déchirés ou descendus à Haţeg, Abrud, Caransebeş, Bocşa. À Bozovici et Băiţa ont été élevés les drapeaux roumains. Les arbres millenaires, plantés et baptisés avec les noms de Arpad, Rakoczy, Bela le quatrième, etc., ont été arrachés et jetés dans les rivières, comme il s'est passé à Dej, Ileanda Mare, dans les villages de Turda ou à Bozovici.

Les prêtres roumains ont refusé de prêcher dans les églises sur l'importance des fêtes du millenium. Ceux qui, toutefois ont essayé de prêcher sur cet événement, ont resté avec les églises vidées, parce que les religieux roumains ont abandonné l'église après le service divin.

En utilisant les promesses, en offrant des conditions pour le déplacement gratuit à Budapest, en menaçant les fonctionnaires des communes avec des amendes et la destitution, les autorités hongroises ont réussi d'attirer une petite partie de la population roumaine aux fêtes millenaires. L'attitude de la majorité de la population roumaine a été celle de ne pas accepter ces offres et d'affirmation des droits nationales contestés par les gouverneurs de Budapest.

Les actions de l'année des fêtes millenaires (1896) sont une continuation de celles de la période du Memorandum et constituent encore un pas ferme dans la voie de l'affirmation des roumains à l'autodétermination et à l'union avec la patrie-mère: Roumanie.